

**«Çaganyň hukuklarynyň kepillikleri hakynda» Türkmenistanyň
kanuny 2014-nji ýylyň 3-nji maýynda kabul edilen № 74-V
Türkmenistanyň Kanuny esasynda güýjüni ýitiren diýip ykrar
edilen.**

**TÜRKMENISTANYŇ
K A N U N Y**

Çaganyň hukuklarynyň kepillikleri hakynda

(Türkmenistanyň Mejlisiniň Maglumatlary, 2002 ý., № 2, 18-madda)

Şu kanun adam hukuklary babatda Türkmenistanyň Prezidenti Saparmyrat Türkmenbaşynyň syýasatynyň esasy ýörelgelerini durmuşa geçirmäge gönükdirilendir we çaganyň özbaşdak şahsyýet hökmünde hukuk derejesini kesgitleýär, onuň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň kepilliklerini belleýär, şeýle hem çaganyň beden hem-de ruhy taýdan ösüşini üpjün etmegi, onuň ynsanlyk aňynyň milli we umumyadamzat gymmatlyklary esasynda kemala gelmegini göz önüne tutýar.

I bap. Umumy düzgünler

1 madda. Çaga

Türkmenistanyň kanunynda, eger başgaça bellenilmedik bolsa, onda 18 ýaşyna ýetmedik adam çaga hökmünde ykrar edilýär.

2 madda. Çaganyň hukuklary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy

Çaganyň hukuklary hakynda Türkmenistanyň kanunçylygy Türkmenistanyň Konstitusiyasyna, şu kanuna, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalaryna, Türkmenistanyň halkara şertnamalaryna we halkara hukugynyň degişli kadalaryna esaslanýar.

3 madda. Çaganyň hukuklarynyň deňligi

1. Türkmenistanyň çäklerinde ýaşayan ähli çagalar millete, reňkine, jynsyna, diline, dini ygtykadyna, jemgyýetçilik taýdan gelip çykyşyna, emläk ýa-da başga ýagdaýyna, özleriniň hem-de ene-atalarynyň, ýa-da çaganyň beýleki kanuny wekilleriniň bilimine we ýaşayan ýerine, çagalaryň dogluş ahwalatlaryna we saglyk ýagdaýyna ýa-da beýleki ýagdaýlaryna garamazdan, olaryň hemmesi deň hukuklydyr.

2. Çaganyň her biriniň oňa berlen ähli hukuklardan we azatlyklardan peýdalanmaga hukugy bardyr. Çaganyň hukuklarynyň we azatlyklarynyň durmuşa geçirilmeginiň onuň ýaşayşy, jan saglygy, terbiýelenmegi we kadaly ösüp ulalmagy üçin zyýanly netijeleri bolmaly däldir.

3. Çaganyň hukuklarynyň deňligi Türkmenistanyň kanunlary we beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary, halkara hukugynyň umumy ykrar edilen ýörelgeleri we kadalary bilen üpjün edilýär.

4 madda. Çaganyň bähbitleri babatda döwlet syýasaty

1. Çaganyň bähbitlerini goramakda Türkmenistanyň döwlet syýasaty şu aşakdakylary göz önüne tutýar:

çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini kanun taýdan üpjün etmegi, şeýlelikde çagalaryň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň kemsidilmegine ýolberilmezligini, hukuklar bozulan halatynda olary dikeltmegi;

çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini üpjün etmek boýunça hem-de eneligi we çagalygy goldamak babatda döwletiň ýörite maksatnamalaryny işläp düzmegi we durmuşa geçirmegi;

çagalaryň durmuş derejesine döwlet jemgyýetçilik ölçegleriniň bellenilmegi;

çagany beden, akyl-paýhas, ruhy we ahlak taýdan terbiýelemäge we ösdürmäge ýardam etmegi;

çagalaryň bähbitleri üçin işleri amala aşyryýan jemgyýetçilik we beýleki guramalary goldamagy we olar bilen hyzmatdaşlygy;

Türkmenistanyň çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goramak meseleleri boýunça halkara borçlaryny ýerine ýetirmegi.

2. Çagalaryň bähbitleri babatda döwlet syýasatyny durmuşa geçirmek boýunça çäreler amala aşyrylanda çagalar üçin harytlary öndürmek we hyzmatlary ýola goýmak üçin döwlet sargydyňy düzüp bolar.

5 madda. Çagalaryň bähbitleri babatdaky döwlet syýasatynyň maliýe üpjünçiligi

Çagalaryň hukuklaryny we bähbitlerini goramak, eneligi we çagalygy goldamak babatdaky döwlet syýasatynyň maliýe üpjünçiligi Türkmenistanyň Döwlet býujetiniň, Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda ýokarda görkezilen maksatlar üçin býujetden daşary çekilýän çeşmeleriň serişdeleriniň hasabyna amala aşyrylýar.

II bab. Çaganyň esasy hukuklary we azatlyklary

6 madda. Ýaşamaga we ösmäge bolan hukugy

1. Çaga ýaşamaga we beden, akyl hem-de ruhy taýdan ösmek üçin kadaly şertlere bolan aýrylmaz hukuga eýedir.

2. Döwlet we onuň degişli edaralary çaganyň ömri we ösmegi, onuň sagdyn we howpsuz gurşawda ýaşamagy üçin kadaly şertleri üpjün etmek maksady bilen hukuk, ykdysady, durmuş jähtli we beýleki çäreleri görýärler.

7 madda. Aýrybaşgalyga we onuň saklanylmagyna bolan hukugy

1. Çaga doglan pursatyndan başlap, şahsy aýratynlygyny we onuň saklanylmagyny aňladýan raýatlyga, millete, ada, familiýa we maşgala gatnaşyklaryna bolan hukuga eýedir.

2. Çaganyň doglandygy hakyndaky hakykat raýatlyk ýagdaýynyň namalarynyň ýazgysyny geçirýän edara tarapyndan bellenen tertipde resmileşdirilýär.

8 madda. Zerur ýaşayyş derejesine bolan hukugy

1. Hiç bir çaga ýaşamak üçin iň pes serişdellersiz, şeýle hem hossarsyz we howandarsyz galdyrylyp bilinmez.

2. Çaganyň zerur ýaşayyş-durmuş derejesine bolan hukugy onuň ene-atalary (kanuny wekilleri), döwlet häkimiýeti we dolandyryş, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özünü dolandyryş edaralary tarapyndan üpjün edilýär.

9 madda. Maşgalada ýaşamaga bolan hukugy

1. Çaganyň maşgalada ene-atalary (kanuny wekilleri) bilen bilelikde ýaşamaga hukugy bardyr we çaga özüniň erkiniň tersine aýry düşürilip bilinmez, muňa Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önüne tutulan ýagdaýlar girmeyär.

2. Öz ata-enesi (kanuny wekilleri) bilen bilelikde ýaşamaýan çaga, ogullyga alnyp syry, eger çaga üçin zeper ýetirmeýän bolsa, onda şolar bilen şahsy aragatnaşyk saklamaga, olar hakynda maglumatlary almaga bolan hukuga eýedir.

3. Döwlet we onuň degişli edaralary maşgalanyň birikmegine ýardam edýär.

10 madda. Şahsy ýaşayşa bolan hukugy

Çaganyň şahsy durmuşa bolan hukugyna zorluk bilen ýa-da bikanun gatnyşmaga, abraýyna, mertebesini we onuň öwrenişen mynasyp adyny ýoýmaga ýol berilmeyär.

11 madda. Özbaşdak pikirlenmäge, wyždan azatlygyna we dini ygtykada bolan hukugy

1. Çaga wyždan azatlygyna, we dini ygtykadyna, öz pikirlerini we garaýyşlaryny erkin beýan etmäge hukuga eýedir. Çaganyň pikirlerine onuň ýaşy we kämilligi hasaba alnyp üns berilýär.

2. Çaga dahylly islendik meseleler çözülende onuň ýaşy we kämilligi göz önüne tutulyp, çaganyň pikiri we islegleri nazara alynýar.

12 madda. Saglygyny goramaga bolan hukugy

Çaga zerur medisina kömegini almaga, saglygyny goramaga we ony berkitmäge bolan hukuga eýedir.

13 madda. Bilime bolan hukugy

Çaga özüniň umumy medeni ösüşine, akyl-paýhasyny, ukyplaryny ösdürmäge, ynamlaryny, ahlak we jemgyýetçilik jogapkärçiligini kemala getirmäge ýardam edýän bilime bolan hukuga eýedir.

14 madda. Ýaşayyş jaýyna bolan hukugy

1. Ýekeje çaga-da ýaşayyş jaýsyz galdyrylyp bilinmez.

2. Jaýy kireýine alan adamyň maşgalasynyň agzasy bolup durýan çaganyň şol ýaşayyş jaýynda ýaşamaga we ondan peýdalanmaga maşgalanyň beýleki agzalary bilen deň hukuklary bardyr, jaýyň eýesi bolup durýan adamyň maşgalasynyň agzasy bolan çaganyň bolsa, şol jaýda ýaşamaga we ondan peýdalanmaga, şeýle hem jaýyň özüne miras galdyrylmagyna bolan hukugy bardyr.

Ene-atasy ölen halatynda we beýleki ýagdaýlarda ýaşayyş jaýy Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan bellenen tertipde çaganyň adyna berkidilýär.

15 madda. Dynç almaga we boş wagtyna bolan hukugy

Çaganyň dynç almaga we boş wagtyny ýaşyna we öz saglygyna laýyklykda geçirmäge hukugy bardyr.

16 madda. Medeni gymmatlyklara çekilmäge bolan hukugy

1. Çaganyň öz halkynyň we dünýä medeniýetiniň taryhy, däp-dessurlary, ruhy gymmatlyklary bilen tanyşmak erkinligine, çeper, ylmy we tehniki döredijilik bilen gyzyklanmaga, jemgyýetiň medeni durmuşyna gatnaşmaga, öz ukyplaryny we bähbitlerini görkezmäge hukugy bardyr.

2. Türkmenistanda ýaşayan her bir çaganyň öz ene dilini peýdalanmaga, medeni we halk adatlaryny hem-de däplerini berjaý etmäge hukugy bardyr.

17 madda. Abraýyny we mertebesini goramaga bolan hukugy

Çaganyň öz abraýyny we mertebesini goramaga hukugy bardyr.

18 madda. Çagalar, ýetginjekler we ýaşlar jemgyýetçilik birleşiklerine birleşmäge bolan hukugy

Çagalaryň Türkmenistanyň kanunçylygyna laýyklykda çagalar, ýetginjekler we ýaşlar jemgyýetçilik birleşiklerine birleşmäge hukugy bardyr.

19 madda. Zähmet işine bolan hukugy

1. Çaganyň ýaşyna, saglygyna, bilimine we hünär taýýarlygyna görä zähmet çekmäge hukugy bardyr.

2. Çaga 16 ýaşyna ýetenden soň, zähmet çekmäge hukuga eýedir.

Çaga 16 ýaşyna ýetenden soň onuň bilen zähmet şertnamasy baglaşylyp bilner. Ata-eneleriniň (kanuny wekilleriniň) biriniň razylygy bilen çaga 15 ýaşyna ýetende zähmet işine goýberilip bilner.

3. Çaga zähmetinden peýdalanmagyň şertleri we tertibi, şeýle hem çagalaryň zähmet işi babatynda ýeňillikler Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan belleniýär.

4. Döwlet edaralary çagalar üçin iş orunlarynyň ätiýaçlygyny döredýärler.

20 madda. Mirasa bolan hukugy

Çaganyň Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan bellenen halatlarda we tertipde miras almaga hukugy bardyr.

21 madda. Döwlet hemaýat puluna bolan hukugy

Çagalaryň Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan bellenen tertipde we şertlerde döwletiň hemaýat puluny almaga hukugy bardyr.

22 madda. Türkmenistanyň raýaty bolup durmaýan çaganyň hukuklary

Türkmenistanyň raýaty bolup durmaýan, emma onuň çäklerinde kanuny taýdan bolýan çaga, eger Türkmenistanyň kanunçylygy we Türkmenistanyň halkara şertnamalary

tarapyndan başgaça göz öňüne tutulmadyk bolsa, onda Türkmenistanyň raýatlary - çagalary bilen deň-derejede hukuklardan peýdalanýar we borçlary berjaý edýär.

III bab. Çaganyň hukuklaryny goramagyň we kanuny bähbitleriniň kepillikleri

23 madda. Çaganyň hukuklarynyň döwlet kepillikleri

1. Döwlet Türkmenistanyň Konstitusiýasy, şu kanun, Türkmenistanyň beýleki kadalaşdyryjy hukuk namalary, şeýle hem halkara hukugynyň degişli kadalary tarapyndan çaganyň berkidilen hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goraýar.

2. Çaganyň hukuklaryny we bähbitlerini goramak işi maşgalada ata-eneler (kanuny wekilleri), çagalar, okuw ýa-da ýöriteleşdirilen bejeriş-terbiýeçilik edaralarynda olaryň ýolbaşçylary, şeýle hem döwlet häkimiýeti we dolandyryş, ýerli ýerine ýetiriji häkimiýet we ýerli öz-özüňi dolandyryş edaralary, degişli jemgyýetçilik guramalary tarapyndan amala aşyrylýar.

24 madda. Degişli terbiýe bermekde çaga hukuklaryny goramak

1. Çagany maşgalada terbiýelemek çaganyň bähbitleriniň üpjün edilmeginiň ileri tutulýan iň oňat görnüşi diýlip ykrar edilýär we ol diňe Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan göz öňüne tutulan esaslara boýunça bes edilip bilner.

2. Çaganyň ata-enesi ýa-da beýleki kanuny wekilleri çaganyň ösüp ulalmagy, ösmegi we kämilleşmegi üçin aladalanmaga, hossarlyk etmäge şertleri döretmäge borçludur, olar çagalary mukaddes Ruhnamada beýan edilen adamkärçilik, berk ruhy gymmatlyklar ruhunda terbiýelemäge, onuň özboluşlylygyny, ýaşyny we jynsyny nazara alyp, oňa şahsyýet hökmünde ýüzlenmäge borçludylar.

Ata-eneler (kanuny wekiller) çaganyň ýaşyny we kämillik ukybyny göz öňüne tutup, onuň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini amala aşyrmaga hem-de goramaga gönükdirilen özbaşdak hereketlerini durmuşa geçirmäge ýardam edýärler.

3. Çaganyň mertebesiniň peseldilmegine, onuň gorkuzulmagyna, oňa beden temmisiniň berilmegine, onuň akyl ýa-da beden taýdan saglygyna zyýan ýetirilmegine, başgaça ynjydylmagyna ýol berilmeli däl.

Çaganyň ömrüne, saglygyna we oňa zerur terbiýe berlişine ata-enäniň ikisi deň jogapkärlik çekýär.

4. Döwlet ata-enesiniň hossarlygyndan mahrum bolan çagany ogullyga (gyzlyga), hossarlyga, howandarlyga bermek arkaly terbiýelemegiň maşgala görnüşini üpjün edýär ýa-da ony degişli çagalar edaralaryna kabul edip, doly döwlet üpjünçiligine geçirýär.

5. Döwlet çaganyň terbiýelenmegine ýa-da onuň aladasyny etmäge jogapkärlik çekýän ata-eneleriň (kanuny wekilleriň) ýa-da beýleki adamlaryň islendik görnüşdäki bimynasyp ýüzlenmesinden çagany goramagy, howandarlygyň we hossarlygyň zerur şertleriniň bolmagyna degişli gözegçiligi üpjün edýär.

25 madda. Çaganyň bilim almaga bolan hukuklaryny goramak

1. Döwlet Türkmenistanyň Konstitusiýasyna we “Türkmenistanda bilim hakynda” Türkmenistanyň kanunyna laýyklykda, çaganyň bilim almagy üçin zerur şertleri döredýär.

2. Çaganyň bilimi onuň akyl we beden taýdan ukyplylygyny ýüze çykarmaga, şahsyýetini ösdürmäge, döredijilik ukyplaryny we zehinlerini artdyrmaga, estetiki

terbiýesini we medeni ösüşini ýokarlandyrmaga ýardam etmelidir. Döwlet şu maksat bilen şol wezipeleri çözmäge gönükdirilen okuw we usullaýyn edebiýatlary, çagalar kitaplaryny, žurnallaryny we gazetlerini neşir etmegi, filmleriň, wideofilimleriň we telegepleşikleriň goýberilişini höweslendirýär, olaryň elýeterli bolmagyny üpjün edýär.

Çaga özbaşdak ýaşaýşa taýýarlanylmaladyr, ene-atasyna, watandaşlaryna, beýleki adamlara, döwlet diline, milli medeniýete we beýleki halklaryň döredijiliklerine, diline we medeniýetine hormat bilen garamak, töwerekdäki tebigy gurşawa aýawly çemeleşmek, maşgalada we jemgyýetde özüni alyp barmagyň düzgünlerini berjaý etmegi öwrenmek ruhunda terbiýelenmelidir.

3. Umumybilim berýän edaralar umumybilim mekdebinde 7-nji klasýndan başlap, çagalaryň hünär taýdan ugrukdyrylmagyny, hünär taýdan taýýarlygyny üpjün etmek boýunça zerur çäreleri amala aşyrýar.

26 madda. Çaganyň saglyga bolan hukuklaryny goramak

1. Döwlet çagalaryň Türkmenistanyň kanunçylygy tarapyndan göz önüne tutulan möçberlerde saglygy goraýyş kömegini mugt almaga bolan mümkinçiligini kepillendirýär.

2. Döwlet çagalaryň arassaçylyk-ýokanç kesellere garşy kadalarynyň we düzgünleriniň talaplarynyň şertlerine laýyklykda terbiýelenilmegini, okadylmagyny we saklanylmagyny kepillendirýär.

3. Döwlet çagalaryň saglygyny berkitmäge ýardam edýän mekdepden daşary edaralaryň, sport desgalarynyň, klublaryň we beýleki desgalaryň giň ulgamynyň döredilmegini höweslendirýär we maddy taýdan goldaýar.

27 madda. Çagalary işde zulum etmeden goramak

1. Döwlet çagalary işde zulum etmegiň ähli görnüşlerinden hukuk, ykdysady, durmuş, saglygy goraýyş we terbiýeçilik häsiýetli serişdeler arkaly goraýar.

2. Çaganyň saglygy üçin zyýan ýetirip biljek ýa-da onuň beden, akyly we ahlak taýdan ösüşine päsgelçilik döredip biljek işlerde ulanylmagyna ýol berilmeýär. Çagalara temmäki önümlerini ýa-da spirtli içgileri öndürmek ýa-da ýerleşdirmek bilen baglanyşykly işleri ýerine ýetirmek gadagan edilýär.

3. Okuwçylaryň okuw ýylynyň dowamynda oba hojalyk işlerine we okuw işleri bilen baglanyşygy bolmadyk beýleki işlere çekilmegine ýol berilmeýär.

28 madda. Çagalary neşe serişdeleriniň we beýnä täsir ediji jisimleriň bikanun ulanylmagynyň goramak

1. Döwlet sagdyn ýaşaýyş durmuşyny wagyz etmek we çagalary neşe serişdelerini, beýnä täsir edýän jisimleri bikanun ulanmakdan goramak boýunça zerur çäreleri görýär, neşe serişdeleriniň we beýnä täsir edýän jisimleriň bikanun dolanyşygynyň garşysyna göreş alyp barýar.

2. Döwlet neşe we zäherleýji jisimler bilen kesellän çagalara narkologik taýdan kömek bermegi kepillendirýär.

3. Çagany neşe serişdeleriniň we beýnä täsir ediji jisimleriň öndürilmegine, dolanyşygyna, ýaýradylmagyna we ulanylmagyna çekmek Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önünde tutulan jogapkärçilige eltýär.

29 madda. Çagany edepsizlikden goramak

1. Türkmenistanda bihaýaýylykly çap önümlerini, filmleri ýa-da bihaýaýylykly häsiýetli özge närseleri öndürmek we olary ýaýratmak gadagandyr.
2. Döwlet çagalary jyns gatnaşygy häsiýetli islendik kast etmelerden goramagy üpjün edýär.

30 madda. Çagany onuň ruhy we ahlak ösüşine zyýan ýetirýän habarlardan hem maglumatlardan goramak

1. Döwlet çaganyň dürli çeşmelerden habarlary we maglumatlary almagyna ýardam edýär.
2. Urşa, rehimsiz çemeleşmäge, zorluk etmäge, jynsy, dini kemsitmä, jynsy ýa-da ýaş tapawutlary esasynda kemsitmä gös-göni höwes döredýän ýa-da olary wagyz edýän, ýa-da çaganyň ruhy we ahlak taýdan ösüşine başga hili ýol bilen zyýan ýetirýän oýnawaçlaryň, kinofilmleriň, ses we şekil ýazgylarynyň, edebiýatlaryň, gazetleriň, žurnallaryň we beýleki çap edilýän neşir önümleriniň çagalar üçin görkezilmegini, ulanmaga berilmegini, satylmagyny, peşgeş berilmegini we köpeldilmegini amala aşyrmak gadagan edilýär.
3. Çaganyň ömrüniň howpsuzlygyny, saglygynyň, ahlakynyň goralmagyny üpjün etmek, ony ýaramaz täsirlerden goramak maksady bilen Türkmenistanyň Ministrler kabineti tarapyndan kesgitlenilýän tertipde çaganyň ruhy we ahlak taýdan ösüşine zyýan ýetirip biljek serişdelere we närselere barlag geçirilýär.

31 madda. Maýyp çagalaryň hukuklaryny goramak

1. Maýyp çagalaryň jemgyýetiň durmuşyna mynasyp we talaba laýyk gatnaşmaga hukugy bardyr.
- Şeýle çagalary durmuş taýdan goldamak we uýgunlaşdyrmak maksady bilen döwlet olaryň öz saglyk ýagdaýlaryna görä bilim, hünär tälimlerini we terbiýe almagy üçin okuw, bejeriş we saglyklaryny dikeldiş edaralaryny saklaýar, saglyk ýagdaýy zerarly hünär taýýarlygy çäkli bolan çagalary işe ýerleşdirmegi döwlet iş bilen üpjünçilik gullugy tarapyndan amala aşyrylýar.
2. Maýyp çagalary terbiýeleýän ata-enelere (kanuny wekillere) Türkmenistanyň kanunlary tarapyndan göz önüne tutulan ýeňillikler berilýär.

32 madda. Çaga jogapkärçilige çekilende onuň hukuklarynyň goralmagy

1. Çagany tutup saklamaga, tussag etmäge, onuň azatlygyny başga hili çäklendirmäge ýa-da azatlykdan mahrum etmäge diňe Türkmenistanyň kanunlarynda göz önünde tutulan halatlarda we tertipde ýol berilýär, şunda bu barada onuň ata-enesine (kanuny wekillerine) gaýragoýman habar berilýär.
2. Çagalaryň azatlykdan mahrum edilmegi görnüşinde jeza çäresini çekmeginiň tertibi we şertleri Türkmenistanyň kanunçylygy bilen bellendirilýär.

33 madda. Ýörite terbiýeçilik edaralaryndaky çagalaryň hukuklaryny goramak

1. Çagany ýörite terbiýeçilik edarasyna ibermek işi eminligiň çykaran çözgüdine laýyklykda geçirilýär.
2. Çagalaryň ýörite terbiýeçilik edarasynda saklanylmagynyň hökmany şerti olary kadaly ýaşaaýyş durmuşyna gaýtaryp getirmek maksady bilen gaýtadan terbiýelemek bolup

durýar.

Ýörite terbiýeçilik ýa-da bejeriş-keseliň önüni alyş edarasynda bolýan çaganyň özüne adamsöýümlilikli çemeleşilmegine, saglygynyň goralmagyna, umumy orta ýa-da hünär öwredýän bilimi almaga, ata-eneleri (kanuny wekilleri), garyndaşlary we beýleki adamlar bilen duşuşmaga we hat alyşmaga bolan hukugy bardyr.

34 madda. Çagalary ogurlanmakdan, satylmakdan we gaçakçylyk ýoly bilen äkidilmekden goramak

Döwlet çagalaryň ogurlanmagynyň, çagalaryň satylmagynyň ýa-da olaryň islendik maksat bilen we islendik görnüşde gaçakçylyk ýoly bilen äkidilmeginiň önüni almak üçin zerur bolan ähli çäreleri görýär.

IV bap. Çaganyň borçlary we onuň hukuklarynyň çäklendirilmegi

35 madda. Çaganyň borçlary

1. Çaga şu aşakdakylara borçlydyr:

Türkmenistanyň Konstitusiyasyny, Türkmenistanyň kadalaşdyryjy hukuk namalaryny hormatlamaga we berjaý etmäge;

milli döp-dessurlary, medeni we taryhy gymmatlyklary, tebigaty hormatlamaga we olary aýap saklamaga;

öz borçlaryny ýerine ýetirmek we özüniň hereketleri üçin şahsy jogapkärçilik çekmek ruhunda terbiýelenmäge;

“Türkmenistanda bilim hakyndaky” Türkmenistanyň kanunyna laýyklykda umumy orta bilim almaga;

bilimleri ele almaga, özüni zähmet işine taýýarlamaga;

öz ata-enelerini (kanuny wekillerini) we maşgalanyň beýleki agzalaryny hormatlamaga, garran çaglarynda, kesellän ýa-da nähoşlan halatlarynda olara hossarlyk etmäge, olara we maşgalanyň kömege mätäç beýleki agzalaryna ýardam etmäge;

maşgalada we jemgyýetde özüni alyp barmagyň bellenilen kadalaryny we düzgünlerini berjaý etmäge;

öz saglygy hakynda alada etmäge;

Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önüne tutulan beýleki borçlary ýerine ýetirmäge.

2. Çaga öz hukuklaryndan peýdalanan wagty beýleki adamlaryň kanuny hukuklaryny we bähbitlerini bozmaly däldir.

3. Hukuk tertibiniň bozulmagyny amala aşyran çaga, eger kanun tarapyndan başgaça göz önüne tutulmadyk bolsa, onda ol öz hereketleri üçin özbaşdak jogap berýär.

36 madda. Çaganyň hukuklarynyň çäklendirilmegi

Çaganyň hukuklary diňe Türkmenistanyň kanunçylygynda göz önüne tutulan esaslarda çäklendirilip bilner.

V bap. Jemleýji düzgünler

37 madda. Halkara hyzmatdaşlygy

Türkmenistan çaganyň hukuklaryny we kanuny bähbitlerini goramak, eneligi we

çagalygy goramak babatda halkara hyzmatdaşlygyna gatnaşýar we bu meselelerde özüniň halkara borçnamalarynyň ýerine ýetirilmegini üpjün edýär.

38 madda. Türkmenistanyň halkara şertnamalary

Türkmenistanyň halkara şertnamalarynda, eger şu kanundaka garanyňda başgaça düzgünler bellenen bolsa, onda halkara şertnamalarynyň kadalary peýdalanylýar.

39 madda. Çaganyň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň bozulmagy sebäpli jogapkärçilik

Çaganyň hukuklarynyň we kanuny bähbitleriniň bozulmagy sebäpli jogapkärçilik Türkmenistanyň kanunçylygy bilen düzgünleşdirilýär.

Türkmenistanyň Prezidenti

Saparmyrat Türkmenbaşy

Aşgabat şäheri

2002-nji ýylyň 5-nji iýuly

№ 121-II

Symfony\Component\HttpFoundation\File\Exception\FileNotFoundException: The file "C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\public\Çaganyň hukuklarynyň kepillikleri hakynda.doc" does not exist in file C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\File\File.php on line 36

```
#0 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\BinaryFileResponse.php(94): Symfony\Component\HttpFoundation\File\File->__construct('C:\\Users\\Admini...')
#1 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\symfony\HttpFoundation\BinaryFileResponse.php(52): Symfony\Component\HttpFoundation\BinaryFileResponse->setFile('C:\\Users\\Admini...', 'attachment', false, true)
#2 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\ResponseFactory.php(165): Symfony\Component\HttpFoundation\BinaryFileResponse->__construct('C:\\Users\\Admini...', 200, Array, true, 'attachment')
#3 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\app\Http\Controllers\ActController.php(35): Illuminate\Routing\ResponseFactory->download('C:\\Users\\Admini...')
#4 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Controller.php(54): App\Http\Controllers\ActController->export_word('36815')
#5 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\ControllerDispatcher.php(45): Illuminate\Routing\Controller->callAction('export_word', Array)
#6 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Route.php(262): Illuminate\Routing\ControllerDispatcher->dispatch(Object(Illuminate\Routing\Route), Object(App\Http\Controllers\ActController), 'export_word')
#7 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Route.php(205): Illuminate\Routing\Route->runController()
#8 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(721): Illuminate\Routing\Route->run()
#9 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(128): Illuminate\Routing\Router->Illuminate\Routing\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#10 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\app\Http\Middleware\Check.php(30): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#11 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): App\Http\Middleware\Check->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#12 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\app\Http\Middleware\Locale.php(27): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}
```

(Object(Illuminate\Http\Request))

```
#13 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): App\Http\Middleware\Locale->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#14 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Middleware\SubstituteBindings.php(50): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#15 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Routing\Middleware\SubstituteBindings->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#16 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\VerifyCsrfToken.php(78): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#17 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\VerifyCsrfToken->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#18 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\View\Middleware\ShareErrorsFromSession.php(49): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#19 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\View\Middleware\ShareErrorsFromSession->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#20 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Session\Middleware\StartSession.php(121): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#21 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Session\Middleware\StartSession.php(64): Illuminate\Session\Middleware\StartSession->handleStatefulRequest(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Illuminate\Session\Store), Object(Closure))
#22 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Session\Middleware\StartSession->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#23 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Cookie\Middleware\AddQueuedCookiesToResponse.php(37): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#24 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Cookie\Middleware\AddQueuedCookiesToResponse->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#25 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Cookie\Middleware\EncryptCookies.php(67): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#26 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Cookie\Middleware\EncryptCookies->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#27 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(103): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#28 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(723): Illuminate\Pipeline\Pipeline->then(Object(Closure))
#29 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(698): Illuminate\Routing\Router->runRouteWithinStack(Object(Illuminate\Routing\Route), Object(Illuminate\Http\Request))
#30 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(662): Illuminate\Routing\Router->runRoute(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Illuminate\Routing\Route))
#31 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Routing\Router.php(651): Illuminate\Routing\Router->dispatchToRoute(Object(Illuminate\Http\Request))
#32 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(167): Illuminate\Routing\Router->dispatch(Object(Illuminate\Http\Request))
#33 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(128): Illuminate\Foundation\Http\Kernel->Illuminate\Foundation\Http\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#34 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\livewire\livewire\src\DisableBrowserCache.php(19): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
```

```
#35 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Livewire\DisableBrowserCache-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#36 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest.php(21): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#37 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ConvertEmptyStringsToNull.php(31):
Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest->handle(Object(Illuminate\
Http\Request), Object(Closure))
#38 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
ConvertEmptyStringsToNull->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#39 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TransformsRequest.php(21): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#40 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\TrimStrings.php(40): Illuminate\Foundation\
Http\Middleware\TransformsRequest->handle(Object(Illuminate\Http\Request),
Object(Closure))
#41 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
TrimStrings->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#42 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\ValidatePostSize.php(27): Illuminate\
Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#43 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
ValidatePostSize->handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#44 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Middleware\PreventRequestsDuringMaintenance.php(86):
Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\
Request))
#45 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Foundation\Http\Middleware\
PreventRequestsDuringMaintenance->handle(Object(Illuminate\Http\Request),
Object(Closure))
#46 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\fruitcake\laravel-
cors\src\HandleCors.php(38): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\Pipeline\
{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#47 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Fruitcake\Cors\HandleCors-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#48 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Http\Middleware\TrustProxies.php(39): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>Illuminate\Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#49 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(167): Illuminate\Http\Middleware\TrustProxies-
>handle(Object(Illuminate\Http\Request), Object(Closure))
#50 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Pipeline\Pipeline.php(103): Illuminate\Pipeline\Pipeline->Illuminate\
Pipeline\{closure}(Object(Illuminate\Http\Request))
#51 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(142): Illuminate\Pipeline\Pipeline-
>then(Object(Closure))
#52 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\vendor\laravel\framework\
src\Illuminate\Foundation\Http\Kernel.php(111): Illuminate\Foundation\Http\Kernel-
>sendRequestThroughRouter(Object(Illuminate\Http\Request))
#53 C:\Users\Administrator\AppData\Roaming\Adalat EMTP\www\public\index.php(52):
Illuminate\Foundation\Http\Kernel->handle(Object(Illuminate\Http\Request))
#54 {main}
```